

**BO‘LAJAK MUTAXASSISNING SHAXSIY VA KASBIY RIVOJLANISHIDA
TALABALAR MUSTAQIL TAYYORGARLIGINING ROLI VA AHAMIYATI**

ISFT Instituti dotsenti
p.f.f.d (PhD) R.Y.Xaydarov

Kalit so‘zlar: mustaqil tayyorgarlik, kasbiy rivojlanish, shaxsiy rivojlanish, talabalar faoliyati, kasbiy kompetensiya, ta’lim jarayoni, refleksiya.

самостоятельная подготовка, профессиональное развитие, личностное развитие, деятельность студентов, профессиональная компетенция, образовательный процесс, рефлексия

independent preparation, professional development, personal development, student activity, professional competence, educational process, reflection

Annotatsiya Ushbu maqola talabalar mustaqil tayyorgarligining bo‘lajak mutaxassislar uchun shaxsiy va kasbiy rivojlanishdagi o‘rni va ahamiyatini o‘rganadi. Talabalarining o‘z-o‘zini rivojlantirish, analitik fikrlash va amaliy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish orqali ularning kasbiy faoliyatga tayyorligi oshadi. Maqolada mustaqil tayyorgarlikning ta’lim jarayoniga ta’siri, shuningdek, uning samarali tashkil etish usullari, jumladan, muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, axborot texnologiyalaridan foydalanish, refleksiya va tahlil metodlari yoritiladi. Raqamlashtirish bo‘yicha takliflar ham kiritilgan.

Данная статья исследует роль и значение самостоятельной подготовки студентов в личностном и профессиональном развитии будущих специалистов. Развитие самостоятельного мышления, аналитических способностей и умения решать практические задачи способствует лучшей подготовке студентов к профессиональной деятельности. В статье рассматривается влияние самостоятельной подготовки на образовательный процесс, а также эффективные методы её организации, такие как проблемное обучение, проектное обучение, использование информационных технологий, рефлексия и анализ. Также предложены рекомендации по цифровизации этого процесса.

This article explores the role and importance of students' independent preparation in the personal and professional development of future specialists. By enhancing self-development, analytical thinking, and problem-solving abilities, students are better prepared for professional activities. The article discusses the impact of independent preparation on the educational process and presents effective methods for its organization, such as problem-based learning, project-based learning, the use of information technologies, reflection, and analysis. Proposals for digitizing this process are also provided.

Kirish

Bugungi kun talablariga javob beradigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash jarayonida talabalar mustaqil tayyorgarligi muhim o‘rin tutadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida talabalarni faqat nazariy bilim bilan emas, balki kasbiy faoliyatga tayyorlash ham dolzarb vazifalardan biridir. Talabaning mustaqil tayyorgarligi uning o‘z-o‘zini rivojlantirish, analitik fikrlash va amaliy muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu maqola talabalar mustaqil tayyorgarligining bo‘lajak mutaxassisga qanday ta’sir ko‘rsatishini, shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o‘rni va imkoniyatlarini yoritadi..

Bo‘lajak mutaxassisning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida talabalar mustaqil tayyorgarligi masalalarini o‘rganib chiqib, biz uning samarali, protsessual va tizimli xususiyatlarini ko‘rib chiqdik.

Metodologiya

Tadqiqot metodologiyasi sifatida tahliliy va qiyosiy usullar qo‘llanildi. Shuningdek, talabalar mustaqil tayyorgarligini tashkil etishning zamonaviy texnologiyalari va metodlaridan foydalanish bo‘yicha ilmiy manbalar tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida mustaqil tayyorgarlikning ta’lim jarayoniga ta’siri ko‘rib chiqildi.

Biz tamondan olimlarning tadqiqot ishlari va ilmiy-pedagogik adabiyotlar o‘rganildi. Bo'lajak mutaxassislarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida talabalar mustaqil tayyorgarligi mavzusida MDH, xorij va mamlakatimiz olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlar:

Rossiyalik pedagog A.A.Verbitskiyning kontekstual ta'lim nazariyasiga ko'ra, ta'lim jarayonida talabalar o'z faoliyatlarini mustaqil rejalashtirish va amalga oshirish orqali bilimlarni samarali o'zlashtiradilar. Bu yondashuv shaxsiy mas'uliyat va kasbiy bilimlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Verbitskiyning tadqiqotlari talabalar uchun o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirishda asosiy rol o'ynaydi [7]

P.Race eng mashhur asariga aylangan *"The Lecturer's Toolkit"* (O'qituvchining Ishlash Quti) kitobida o'qituvchilar uchun bir qator samarali yondashuvlar va metodlarni taqdim etadi. Ushbu asar o'qituvchilarga o'quv jarayonini qanday yaxshilash, talabalar bilan samarali ishlash va o'qishning turli usullarini qo'llashni o'rgatadi. Kitobda pedagogik texnikalar, ta'limdagi eng yaxshi amaliyotlar, darslarni rejalashtirish va o'qitishning turli xil usullarini qo'llash haqida muhim maslahatlar mavjud. Asarda o'qituvchilar uchun interaktiv metodlarni qo'llash, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish va ularni mustaqil o'qishga yo'naltirish bo'yicha takliflar berilgan.

P.Racening ishlari, ayniqsa, ta'limda o'qishning faollashishini, o'quvchilarning fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishni, va ular o'zlarining o'rganish jarayonlarini boshqarish qobiliyatini oshirishga qaratilgan. U o'quvchilarni o'z-o'zini o'rganishga,

baholashni va tahlil qilishni amalga oshirishga undaydi. Race, shuningdek, o'qituvchilarni o'quvchilarning o'rganish jarayonini doimiy ravishda kuzatib borishga, ularning ehtiyojlarini aniqlashga va darsni moslashtirishga chaqiradi [3].

The Lecturer's Toolkit asarida ta'limning asosiy qadriyatlari va usullariga oid ko'plab amaliy tavsiyalar mavjud. Race o'qitishning faqat bir tomonlama taqdimotdan iborat bo'lishi kerak emasligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, o'qituvchilar o'z faoliyatini interaktiv va ikki tomonlama aloqaga asoslangan holda tashkil qilishlari kerak. Shu tarzda, o'quvchilar o'z bilimlarini faol ravishda shakllantiradilar, o'qish jarayonida ishtirok etadilar va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

P.Racening metodologiyasi va o'qitish usullari bugungi kunda dunyoning turli mamlakatlarida keng qo'llanilib, ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda va o'quvchilarni o'z bilimlarini mustahkamlashga undashda katta ahamiyatga ega. Uning ishlari pedagogik jihatdan yangi yondashuvlarni ilgari surish va o'qituvchilarning o'z faoliyatini yanada samarali qilishga yordam beradi [3].

D.Boud – Avstraliyalik mashhur pedagog va ta'lim olimi, mustaqil o'rganish va reflektiv ta'lim sohalarida keng tadqiqotlar olib borgan. Uning ilmiy ishlari o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Boud o'z tadqiqotlarida, ayniqsa, talabalarning o'z-o'zini baholash va o'rganish jarayonidagi refleksiya (o'z o'rganish jarayoniga tahliliy qarash)ning ahamiyatini ta'kidlagan [2].

M.O.Usmonovning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish metodologiyasi bugungi kunda kasbiy ta'lim tizimida, ayniqsa, pedagogika va texnika sohalarida keng qo'llanilmoqda. Uning ishlari talabalarning kasbiy faoliyatga tayyorligini oshirish va ularni muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega.

Usmonovning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodologik asoslari talabalarga o'z kasbini mukammal o'zlashtirishga yordam beruvchi yondashuvlar, ta'lim metodlari va texnologiyalarni o'z ichiga oladi. U o'qituvchilarni o'quv jarayonida interaktiv metodlarni qo'llash, talabalarning faol ishtirokini ta'minlash va ularni o'z-o'zini o'rganish jarayonlariga jalb qilishga chaqirdi. Bu usullar orqali talabalar o'z kasbiy faoliyatlarini samarali boshqarish, o'zaro hamkorlikni rivojlantirish va o'z bilimlarini doimiy ravishda yangilab borish qobiliyatlarini o'zlashtiradilar.

Shuningdek, Usmonovning ishlarida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida mustaqil tayyorgarlik va o'z-o'zini baholashning o'rni muhim ahamiyatga ega. Mustaqil tayyorgarlik talabalarga o'zlari uchun zarur bo'lgan bilimlarni mustahkamlash, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va professional rivojlanishlarini nazorat qilish imkonini beradi. U o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va refleksiya orqali o'z o'qish jarayonlarini doimiy ravishda yaxshilashga chaqirdi.

Bo'lajak mutaxassislarning rivojlanishi ikki yo'nalishda amalga oshadi:

1. **Shaxsiy rivojlanish:** Mustaqil tayyorgarlik orqali talabalar o'z-o'zini anglash, o'zini baholash va o'z ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning o'z maqsadlariga erishish motivatsiyasini oshiradi.

2. **Kasbiy rivojlanish:** Mustaqil tayyorgarlik kasbiy bilimlarni chuqurlashtirish, maxsus ko'nikmalarni rivojlantirish va amaliyotda qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Mustaqil tayyorgarlikni tashkil etish usullari

Talabalarining mustaqil tayyorgarligini samarali tashkil etish uchun quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. **Muammoli ta'lim:** Talabalarga muammoli vazifalar berish orqali ularning analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish.

2. **Loyiha asosida o'qitish:** Talabalarining jamoaviy va individual loyihalar ustida ishlashlarini tashkil etish.

3. **Axborot texnologiyalaridan foydalanish:** Elektron o'quv materiallari, onlayn platformalar va virtual laboratoriyalar yordamida mustaqil tayyorgarlikni qo'llab-quvvatlash.

4. **Refleksiya va tahlil:** Talabalarni o'z faoliyatlarini baholashga va natijalarni tahlil qilishga undash.

Natijalar va muhokama

O'quv jarayonida mustaqil tayyorgarlikni samarali tashkil etish quyidagi natijalarga olib keladi:

1. **Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish:** Talabalar o'z kasbiy sohasida zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi.

2. **Shaxsiy mas'uliyatning oshishi:** Talabalar o'z faoliyati uchun javobgarlikni his qiladi va o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga intiladi.

3. **Ijodiy yondashuvning shakllanishi:** Talabalar ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Raqamlashtirish bo'yicha takliflar:

- O'z-o'zini baholash va mas'uliyatni his qilish imkonini beruvchi avtomatlashtirilgan tizimlarni joriy etish.

- Mustaqil mashg'ulotlarni baholash tizimini raqamli shaklda amalga oshirish.

- Talabaning shaxsiy rivojlanishi uchun masofaviy mentorlik xizmatlarini tashkil etish.

Xulosa

Bo'lajak mutaxassisning shaxsiy va kasbiy rivojlanishida talabalar mustaqil tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon nafaqat kasbiy ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki talabaning shaxsiy sifatlarini ham shakllantiradi. Ta'lim muassasalari tomonidan mustaqil tayyorgarlikni qo'llab-quvvatlash va tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rilishi lozim.

1. Abdullayeva, N. A. "Ta'limda innovatsion texnologiyalar." Toshkent: Fan, 2018. 25-bet.
2. Boud D. J. Published Enhancing Learning Through Self-Assessment | Find, read and cite all the research you need on ResearchGate. On Jan 1, 1995.
3. Usmonov, M. O. "Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning metodologik asoslari." Samarqand: Zarafshon, 2020. 42-bet.
4. Race, P. The lecturer's toolkit: a practical guide to learning, teaching and assessment. London: Kogan Page. 2000.
5. Rasulov, D. E. "Talabalar mustaqil tayyorgarligining psixologik xususiyatlari." Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2019. 58-bet.
6. Xolmatov, A. T. "Axborot texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi." Buxoro: Buxoro nashriyoti, 2021. 33-bet.
7. Karimova, S. H. "Muammoli ta'limning nazariy asoslari." Toshkent: Universitet nashriyoti, 2022. 19-bet.
8. Вербицкий, А. А. Компетентный подход и теория контекстного обучения. - Материалы к четвертому заседанию «РОССИЯ в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы» методологического семинара - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. С. 5.
9. Даутова, О.Б. Профессиональная компетентность педагога-воспитателя. - Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005- С. 8-20.
10. Толипова Ж.О. Биологияни ўқитишда педагогик технологиялар. Педагогика олий ўқув юртлари 5140400 Биология ва инсон ҳаётий фаолияти муҳофазаси мутахассислиги та- лабалари учун дарслик. Тошкент-2007. Б. 164.
11. Raupova, M. (2021). Boiajak biologiya o'qituvchisi kvazi-professional faoliyatini loy- ihalash usullari. Центр научных публикаций (buxdu.Uz), 1(1). извлечено от <https://journal.buxdu.uz/index.php/journalsbuxdu/article/view/27>.
12. Январь 12022 10-кисм